

Η εκπαίδευση με τον Peter Lang (B' Μέρος) Μεταφορές και εφαρμογές στον Οργανισμό Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ) την περίοδο 2013-2016

Γκότσης Ηλίας¹

2002-2010: Πρώτη περίοδος

Ο Peter Lang μαζί με τη Σμάρω Μάρκου ήταν οι κύριοι δάσκαλοί μου στην Systemic Appreciative Inquiry Approach (Προσέγγιση Συστημικής Καταξιοτικής Διερεύνησης) και θεωρώ πως στην Ελλάδα ήμασταν ιδιαίτερα τυχεροί που η κα Μάρκου είχε τη διορατικότητα να τον προσκαλέσει επί μακρό χρονικό διάστημα για να μας διδάξει αφενός την Appreciative Inquiry και αφετέρου για να μας διδάξει τον τρόπο που αυτή η προσέγγιση συνδέεται με άλλα σύγχρονα ρεύματα της Συστημικής Σκέψης.

Το έτος 2002-2003 συμμετείχα σε ένα ετήσιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα διακοσίων ωρών όπου η κα Μάρκου και το Κέντρο Συστημικής Θεραπείας είχαν οργανώσει σε συνεργασία με το ΚCC, το οποίο επικεντρωνόταν στην προσέγγιση της Καταξιοτικής Συστημικής Διερεύνησης (όπως μεταφράστηκε τελικά ο όρος στα Ελληνικά).

Τα επόμενα οκτώ χρόνια ο Peter και η Σμάρω οργάνωσαν πολλά εκπαιδευτικά σεμινάρια τα οποία στόχευαν στην εξέλιξη των θεραπειών και την εξοικειώσή τους με την Appreciative Inquiry Systemic Approach, την Αφηγηματική και τη Μεταμοντέρνα Προσέγγιση, που είχα επίσης την τύχη να παρακολουθήσω.

Από την πρώτη στιγμή που ήρθα σε επαφή με την Καταξιοτική Διερεύνηση γοητεύτηκα, καθώς έδινε έμφαση στη Φαντασιακή Διαδικασία ως ένα μέσο να παραχθούν όχι μόνο ιδέες αλλά και δράσεις και μεταμορφώσεις. Η πρόσκληση σε οραματισμό για το μέλλον αλλά κυρίως η πεποίθηση ότι τα άτομα, οι ομάδες και τα συστήματα έχουν τις ικανότητες, τα αποθέματα και τις αξίες προκειμένου να αποκτήσουν τον έλεγχο και να αναλάβουν την ευθύνη για την αλλαγή και τον μετασχηματισμό, μου φάνηκε να ταιριάζει με την πεποίθηση (την οποία είχα ήδη ενστερνιστεί) του Κορνήλιου Καστοριάδη σχετικά με την ικανότητα των κοινωνιών να στοχάζονται και να αναστοχάζονται για το μέλλον τους, διαδικασία που ο ίδιος είχε ονομάσει «Φαντασιακή Θέσμιση».

Αυτή η υποκειμενική και εσωτερική σύνδεση που έκανα με οδήγησε πολύ γρήγορα να εντάξω την Α.Ι. στη δουλειά μου με εξαρτημένους έφηβους και τις οικογένειές τους. Φυσικό επακόλουθο ήταν η Μονάδα Εφήβων και Νέων ΟΚΑΝΑ «ΑΤΡΑΠΟΣ», στην οποία ήμουν Επιστημονικά Υπεύθυνος, να προσκαλέσει στο τέλος του 2003 τον Peter και τη Σμάρω για ένα δημιουργικό εκπαιδευτικό τριήμερο στον ΟΚΑΝΑ, στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από είκοσι πέντε θεραπευτές.

Ήταν σημαντικό νομίζω ότι εκτός από το γεγονός ότι ο Peter και η Σμάρω εργάστηκαν για εμάς εθελοντικά, ταυτόχρονα γινόταν ένα πείραμα να εισαχθεί σε ένα Δημόσιο Οργανισμό με αντικείμενο τη θεραπεία των εξαρτήσεων μια πρωτοποριακή προσέγγιση, που στόχευε όχι στην αναζήτηση και την επούλωση του τραύματος (πρακτική εξαιρετικά προσφιλής στους θεραπευτές των εξαρτήσεων), αλλά στην επικέντρωση σε ένα μελλοντικό τοπίο όπου η εξάρτηση δε θα είχε τη βασιανιστική κυριαρχία που έχει στη ζωή των εξαρτημένων.

Κατά τη διάρκεια αυτού του τριημέρου ο Peter, προβοκατόρικα θα έλεγα, επέμενε να μας προσκαλεί να αναρωτηθούμε για τις βαθύτερες επιθυμίες που είχαν οι

¹ Κοινωνιολόγος - Συστημικός Ψυχοθεραπευτής. Υπεύθυνος Τμήματος Εκπαίδευσης και Αξιοποίησης Ανθρώπινου Δυναμικού ΟΚΑΝΑ, ilgotsis@gmail.com

έφηβοι «ταξιδευτές», όπως τους ονόμαζε. Ο Peter συνήθιζε να λέει με το γνωστό του χιούμορ ότι οι ουσίες είναι μονάχα ένα μέσο για ένα μαγικό ταξίδι και ότι αυτό που έχει σημασία δεν είναι να εστιάσουμε στην ευαλωτότητα των οικογενειών αλλά να διερευνήσουμε ποιες από τις ικανότητές τους θα επέτρεπαν στους έφηβους και τις έφηβες να ταξιδέψουν με διαφορετικά μέσα, ώστε να καταλήξουν ενδεχομένως στον ίδιο προορισμό που δεν ήταν άλλος από μια συνθήκη ανακούφισης από τον ψυχικό πόνο.

Αμέσως μετά το τέλος της εκπαίδευσης αποφάσισα να αξιοποιήσω την προσέγγιση στις θεραπευτικές και συμβουλευτικές διαδικασίες με τους γονείς της ΑΤΡΑΠΟΥ, ενώ προσκάλεσα το υπόλοιπο θεραπευτικό προσωπικό σε ένα ομαδικό Οραματισμό (Dreaming) σχετικά με τις δράσεις που επιθυμούσαμε να αναπτύξουμε στα επόμενα χρόνια.

Το σχήμα που επιλέχθηκε να εφαρμοστεί στις ομάδες γονέων -εκτός των κατά περίπτωση ατομικών ή οικογενειακών συναντήσεων- ήταν να δημιουργηθεί μια μεγάλη ομάδα γονέων (περίπου τριάντα ατόμων), η οποία θα διαρκούσε είκοσι τέσσερις ώρες. Οι γονείς που θα συμμετείχαν σε αυτήν την ομάδα συμμετείχαν παράλληλα και στις ομάδες Συμβουλευτικής Γονέων. Σε αυτήν την ομάδα, που έλαβε τη μορφή ενός βιωματικού σεμιναρίου, οι γονείς δούλεψαν ατομικά και σε μικρές ομάδες θέματα που αφορούσαν τόσο τα όνειρά τους για τη μελλοντική εξέλιξη της οικογένειάς τους, όσο και το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση των βημάτων που θα οδηγούσαν στην επιθυμητή συνθήκη (η οποία αρχικά δεν ήταν άλλη από τη διακοπή της χρήσης ουσιών από το παιδί τους).

Από την πρώτη στιγμή που ξεκίνησα την προσπάθεια προσέκρουσα σε ένα ισομορφικό με τη χρήση ουσιών φαινόμενο, που είναι η ακινητοποίηση των γονέων σε σχέση με την τήρηση των ορίων, τη δυσκολία έκφρασης των συναισθημάτων ή τον εγκλωβισμό σε επαναλαμβανόμενους βρόγχους δυσλειτουργικής επικοινωνίας, το οποίο, καταχρηστικά κατά τη γνώμη μου, πολλοί θεραπευτές το συγχέουν με τη συν-εξάρτηση. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται με τα εξαιρετικά δύσκολα και περιπλεγμένα ενοχικά συναισθήματα των γονέων, που ενδεχομένως συνδέονταν με τη συνειδητοποίηση λαθών στα οποία απέδιδαν την έναρξη της χρήσης από τα παιδιά τους. Ή από τις αλλεπάλληλες ματαιώσεις που είχαν επιφέρει οι αποτυχημένες προσπάθειες απεξάρτησης και οι αλλεπάλληλες υποτροπές. Τα ενοχικά συναισθήματα εκφράζονταν με θυμό και βίαιες εκδραματίσεις (acting out) ή με καταθλιπτικές συμπεριφορές. Το πένθος που συνδέεται με την απώλεια των προσδοκιών, τις ματαιώσεις των ονείρων που είχαν κάνει για το μέλλον των παιδιών τους αλλά και με την κυριαρχία της αγωνίας για τον επερχόμενο ψυχικό ή/και σωματικό θάνατο των παιδιών τους, αποτελεί επίσης ένα σημαντικό παράγοντα που ευνοεί τα συναισθήματα του θυμού και του φόβου.

Το γεγονός ότι οι γονείς υποστηρίζονταν παράλληλα με ατομική θεραπεία ή θεραπεία ζεύγους ή ομαδική θεραπεία μέσα σε ένα συστημικό / πολυεπίπεδο και πολυμορφικό θεραπευτικό πλαίσιο, όπως ήταν η ΑΤΡΑΠΟΣ, διευκόλυνε αλλά δεν επέλυε το φαινόμενο της «αντίστασης» (όπως τότε ακόμα ονόμαζα τη δυσκολία συνάντησης με τα συστήματα που συνομιλούσα) των γονέων στο να με ακολουθήσουν στην πρόσκληση που τους απηύθυνα.

Στην εποπτεία με τον Peter και την Σμάρω κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης, ο Peter μού δίδαξε πολλά για τη θέση και το ρόλο του ειδικού με την καταπληκτική και εξαιρετικά ανατρεπτική φράση που έχει ήδη αναφερθεί: **«Δεν υπάρχουν συστήματα που αντιστέκονται αλλά θεραπευτές που δεν έχουν κάνει ακόμα τις κατάλληλες ερωτήσεις».**

Κατανοώντας ολοένα και βαθύτερα αυτή τη φράση αντιλήφθηκα ότι στον ενθουσιασμό μου για την εφαρμογή της προσέγγισης στην ΑΤΡΑΠΟ, είχα αφήσει

πολύ λίγο χώρο για την επεξεργασία του πένθους, των γονέων. Το πένθος, που όπως αναφέρθηκε, είχε επιφέρει από τη μία η απώλεια των προσδοκιών και των φαντασιακών σχημάτων που είχαν οι γονείς για την οικογένεια και τα παιδιά τους ήδη από την περίοδο που αποφάσιζαν να δημιουργήσουν οικογένεια και από την άλλη η προοπτική ενός πιθανού θανάτου των εφήβων κοριτσιών και αγοριών που έκαναν χρήση ηρωίνης. Αντιλήφθηκα επίσης ότι ήταν καθοριστικής σημασίας μια γλωσσική μετατόπιση η οποία θα εγκατέλειπε την περιγραφή ενός οικογενειακού συστήματος το οποίο χρειάζεται το σύμπωμα προκειμένου να ισορροπήσει, προς μια διαφορετική γλώσσα, που θα περιέγραφε την οικογένεια ως ένα σύστημα που επιθυμεί να επιλύσει αντί να οργανώσει τα προβλήματα (Anderson, 2004· Γκότσης, 2004).

Στο επόμενο διάστημα, μέσα από συνεχείς κουβέντες με τον Peter και τη Σμάρω, άρχισα να συνομιλώ με τους γονείς διαφορετικά έχοντας αποκτήσει περισσότερο θάρρος να ακούσω τις ματαιώσεις τους και να τους θέσω την πιο απλή ερώτηση, όπως μου φαίνεται σήμερα, αλλά την πιο τρομακτική, όπως μου φαινόταν τότε: «Πώς ήταν όταν κρατήσατε για πρώτη φορά το παιδί σας αγκαλιά;. Θυμάστε την αίσθηση που είχατε; Τι εικόνες είδατε να ξεδιπλώνονται μπροστά σας; Πώς ονειρευόσασταν τότε το μέλλον της οικογένειάς σας;»

Όταν κατόρθωσα και υλοποίησα τελικά το βιωματικό σεμινάριο το αποτέλεσμα ήταν μαγικό: Οι γονείς διέυρυναν τον οραματισμό τους εντάσσοντας μέσα σε αυτό ευρύτερες αλλαγές στο οικογενειακό σύστημα. Κατά ένα παράδοξο τρόπο η διακοπή της χρήσης ουσιών του παιδιού, παρότι παρέμενε το πιο σημαντικό κίνητρο για την παρουσία τους στην ΑΤΡΑΠΟ, δεν ήταν η μοναδική συνθήκη που θα έκανε ευτυχισμένους τους γονείς. Αιτήματα για προσωπικό χώρο, για συναισθηματική φροντίδα, για περισσότερο λειτουργικά σχήματα επικοινωνίας άρχισαν να ακούγονται και μια «συστημική αντίληψη» αναδυόταν, όταν έφταναν στο στάδιο του σχεδιασμού.

Σε αυτό το στάδιο ακούγονταν φωνές για την ανάληψη της ατομικής και γονικής ευθύνης και τα μέλη της ομάδας μιλούσαν για τα βήματα και τις δυσκολίες που θα χρειάζονταν να διαχειριστούν, ενώ έθεταν ως προϋπόθεση την προσωπική τους αλλαγή και την επεξεργασία θεμάτων που αφορούσαν στη σχέση του ζευγαριού ή τις σχέσεις των γονέων με τις οικογένειες προέλευσής τους. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν εκείνη την περίοδο δύο ομάδες προσωπικής ψυχοθεραπείας και μια ομάδα ζευγαριών, ενώ άλλοι γονείς επέλεξαν ίσως με σοφία, ως οι πλέον ειδικοί, να δώσουν οριστική λύση σε στερημένα από αγάπη και απόλαυση συζυγικά σχήματα ή να διακόψουν το Ανοικτό Πρόγραμμα της ΑΤΡΑΠΟΥ και να ζητήσουν βοήθεια από κλειστά θεραπευτικά προγράμματα του ΚΕΘΕΑ και του 18 ΑΝΩ.

Ανέφερα στην αρχή για τις υπόγειες ή φανερές συνδέσεις που υφαίνονται ανάμεσα στα σύγχρονα ρεύματα, έτσι έχει αξία να προσθέσω ότι παράλληλα με την Καταξιώτική Συστημική Διερεύνηση, εκείνη την περίοδο εισαγάγαμε στην ΑΤΡΑΠΟ τις ομάδες αναστοχασμού (Γκότσης, 2008) στη δουλειά με τις οικογένειες. Και σε αυτήν την περίπτωση η συμβολή του Peter ήταν καθοριστική, καθώς μαζί με τη Σμάρω εκπαίδευσαν χωρίς αμοιβή την ομάδα των θεραπευτών της ΑΤΡΑΠΟΥ στην αναστοχαστική διαδικασία.

Παράλληλα με την προσπάθεια που γινόταν στην ΑΤΡΑΠΟ, το Σεπτέμβριο του 2004 έχοντας στο μυαλό μου τόσο το εκπαιδευτικό υλικό όσο και τη δουλειά με τις ομάδες γονέων αλλά και τη σταδιακή πλέον εφαρμογή της Κ.Δ. σε ομάδες εφήβων, αποφάσισα να δοκιμάσω τη μεταφορά του μοντέλου σε ένα ιδιαίτερο χώρο, όπως είναι οι φυλακές.

Εφαρμογές στις φυλακές

Έχοντας, λοιπόν, την ευκαιρία να δουλέψω για ένα χρόνο στις φυλακές Κορυδαλλού, στο πλαίσιο ενός ειδικού Ευρωπαϊκού προγράμματος, με μια ομάδα

φυλακισμένων χρηστών ή παραβατών του νόμου για τα ναρκωτικά, οραματίστηκα από την πρώτη στιγμή τη δημιουργία και τη λειτουργία μιας ομάδας που θα βασιζόταν στις αρχές της Καταξιοτικής Συστημικής Διερεύνησης.

Οι δυσκολίες που είχα αντιμετωπίσει με τις ομάδες γονέων αποτέλεσαν ένα οδηγό δράσεων στην περίπτωση των φυλακισμένων με τους οποίους επρόκειτο να δουλέψω. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις δυσκολίες, πριν ξεκινήσει η ομάδα, δόθηκε αρκετός χρόνος προετοιμασίας με τουλάχιστον δέκα ατομικές συναντήσεις με τα υποψήφια μέλη προκειμένου να μιλήσουμε διεξοδικά για τη ματαίωση που προκαλεί ούτως ή άλλως η στέρηση της ελευθερίας, πολύ περισσότερο όταν αυτή είναι μακροχρόνια. Η πρόσκληση σε αυτήν την παρέμβαση ήταν να διερευνήσουμε με τους φυλακισμένους τις ικανότητες που αναδύονταν ακόμα και μέσα από την τέλεση των παράνομων πράξεων, αλλά αυτό ήταν κάτι που μας το είχε διδάξει διεξοδικά η Elspeth McAdam κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης μιλώντας μας για τη δική της δουλειά με παραβατικούς εφήβους.

Η πρώτη συνάντηση αυτής της ομάδας ήταν ιδιαίτερα συγκινητική, καθώς η ομάδα γινόταν σε ένα μακρόστενο διάδρομο υπό την επιτήρηση ενός δεσμοφύλακα. Τα μέλη μιλούσαν χαμηλόφωνα λόγω του φύλακα και όταν κάναμε τις βασικές συστάσεις οι ιστορίες για κλοπές, εμπόριο ναρκωτικών και ληστείες ακούγονταν ψιθυριστά.

Ακόμα δεν είχα διαβάσει πολλά πράγματα για την πολυφωνικότητα ούτε είχα ακούσει τη διάλεξη της Adichie για τις μονοσήμαντες ιστορίες αλλά ήταν τόσο έντονη η επίδραση από την Καταξιοτική Διερεύνηση, ώστε χωρίς δισταγμό τους προσκάλεσα από την πρώτη στιγμή να απαντήσουν σε μια περίεργη για αυτούς ερώτηση:

«Όταν φύγω από εδώ και με ρωτήσουν οι συνάδελφοί μου στην ΑΤΡΑΠΟ τι είδους ανθρώπους συνάντησα, τι θα θέλατε να τους πω για εσάς; Πώς θα προσδιορίζατε την ταυτότητά σας;»

Εκείνοι με κοίταξαν έκπληκτοι και μου απάντησαν ότι δεν επιθυμούσαν να μιλήσω για αυτούς, μόνο για την παραβατικότητά τους.

Η αμέσως επόμενη ερώτηση αφορούσε στην πρόσκληση να διηγηθεί ο ένας στον άλλο την καλύτερη ανάμνηση που είχαν όσο ήταν ελεύθεροι και τους τρόπους με τους οποίους είχαν συμβάλει για να πραγματοποιηθεί. Αυτές οι δύο ερωτήσεις δημιούργησαν το χώρο για να ξεδιπλωθούν πλούσιες αφηγήσεις από την παιδική ηλικία, τη σχέση με σημαντικούς άλλους και τη νοσταλγία που υπήρχε για την απουσία τους. Όσο περνούσε ο καιρός, τα μέλη της ομάδας μιλούσαν όλο και πιο άφοβα, όλο και πιο δυνατά, ακόμα και για τα δύσκολα συναισθήματα που σχετίζονταν με την απουσία των σχέσεων με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Μιλούσαν ακόμα για τα όνειρα που είχαν ως παιδιά και έφηβοι, πριν ακόμα γίνουν παραβατικοί, και ζωγράφιζαν μικρές ζωγραφιές που παρέπεμπαν σε ένα μακρινό όνειρο μετά τη λήξη της ποινής τους.

Παρότι τα περισσότερα μέλη της ομάδας έκαναν σταθερά χρήση ουσιών ήταν συνεπείς ως προς την παρουσία τους στην ομάδα. Το αποτέλεσμα της παρέμβασης στις φυλακές, η οποία αξιολογήθηκε ως πρότυπη από το Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, φορέα της οργάνωσης, ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακό: οκτώ από τους δώδεκα συμμετέχοντες έθεσαν στο τέλος της ομάδας ως στόχο τη διακοπή της παράνομης χρήσης ουσιών μέσα στη φυλακή και συνδέθηκαν με τις δομές κινητοποίησης και συμβουλευτικής, ενώ στην πλειονότητά τους αποκατέστησαν τις σχέσεις με την οικογένειά τους - το άμεσο όνειρό τους για τη χρονική περίοδο που θα κρατούσε η ομάδα.

Η ιδιαιτερότητα της παρέμβασης στις φυλακές Κορυδαλλού έγκειτο στο γεγονός ότι η πρόσκληση για τον οραματισμό δεν αφορούσε μονάχα ένα μακρινό μέλλον αλλά επικεντρωνόταν κυρίως στο άμεσο και κοντινό μέλλον, καθώς αναδυόταν ως αναγκαιότητα η σύνδεσή τους με μέλη της οικογένειάς τους ή φίλους που τους είχαν εγκαταλείψει και η διατύπωση ενός θεραπευτικού αιτήματος για τη διακοπή της χρήσης ουσιών.

Ταυτόχρονα, η δουλειά μου με τις ομάδες εφήβων και με τις οικογένειες επηρεαζόταν από τις ιδέες του Bakhtin (Γκότσης 2007, Bakhtin, 2000) και της Harlene Anderson (Anderson, 1992) σχετικά με την Πολυφωνική και τη Διαλογική Προσέγγιση, ενώ παράλληλα ενέτασσα στις πρακτικές μου εικαστικές και εκφραστικές δράσεις, τη δημιουργική γραφή, τον κινηματογράφο και την Πολυφωνική Αναπαράσταση. Αυτές οι μετακινήσεις είχαν σαν αποτέλεσμα να παραχθούν πρακτικές οι οποίες συνδέαν την Καταξιώτική Συστημική Προσέγγιση με άλλες προσεγγίσεις. Έτσι η Κ.Δ. συνδυάστηκε με το Αφηγηματικό Γενεόγραμμα, τη σύνδεση των Αναστοχαστικών Ομάδων με την Πολυφωνική σκέψη², τη Γενεαλογία και την Πολυφωνική βάση των εσωτερικών πηγών δύναμης και αποθεμάτων, τη σύνδεση με το Γενεόγραμμα Τοπίου, την ολοένα και μεγαλύτερη σύνδεση με την Αφηγηματική Προσέγγιση, τη Συνεργατική Σκέψη και τέλος τη σύνδεση των πρακτικών της Καταξιώτικής Διερεύνησης με εκφραστικές τεχνικές, όπως η εικαστική έκφραση και η δημιουργική γραφή.

Ο Peter και η Σμάρω, παρόντες σε αυτές τις μετακινήσεις, αποτελούσαν μια σταθερή βάση εκπαίδευσης και εξέλιξης και ταυτόχρονα (και ίσως, κυρίως) μια σταθερή βάση για διάλογο και αναστοχασμό. Ειδικότερα, το Αφηγηματικό Γενεόγραμμα, στο οποίο μας εισήγαγε ο Peter Lang στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης που οργάνωνε το Κέντρο Συστημικής Θεραπείας, εντάχθηκε ως κεντρικό εργαλείο δουλειάς με οικογένειες³. Το Αφηγηματικό Γενεόγραμμα αποτυπώνει την εξέλιξη των σχέσεων τόσο ενδο-συστημικά, μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, όσο και με το εξωτερικό πλαίσιο. Σε μια πρώτη φάση, τα μέλη της οικογένειας προσκαλούνται να επιλέξουν μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή στο παρελθόν και να αποτυπώσουν τα σχεσιακά σχήματα που υπήρχαν σε εκείνο το χρονικό σημείο.

Στη συνέχεια, τα μέλη αποτυπώνουν την εξέλιξη των σχέσεων μέχρι το παρόν. Στο Αφηγηματικό Γενεόγραμμα μάς ενδιαφέρει ποιες ιστορίες αφηγούνται τα μέλη για τις σχέσεις τους, καθώς και το πώς η οικογένεια διαχειρίζεται με λειτουργικό τρόπο την όποια κρίση σε κάποιες σχέσεις μεταξύ των μελών της. Μέσω της αξιοποίησης σχημάτων από το παραδοσιακό γενεόγραμμα αποτυπώνονται διαχρονικά οι αποστάσεις μεταξύ των ατόμων και η εγγύτητα, οι συγκρούσεις, οι ταυτίσεις, οι συγχωνεύσεις, οι διαφοροποιήσεις, οι απώλειες, οι επανορθώσεις, οι επαναλήψεις κ.

Το σημαντικό στοιχείο είναι η δυνατότητα να κατανοήσουν τα μέλη της οικογένειας ότι οι σχέσεις δεν είναι στατικές, Ενδεχομένως επαναλαμβάνονται από γενιά σε γενιά ή σε κάποιο χρονικό σημείο εξελίσσονται με έναν τρόπο που να μην καλύπτει όλα τα μέλη της οικογένειας, αλλά μέσα στο χρόνο μπορούν να αλλάζουν ανάλογα με τις επιθυμίες και τους οραματισμούς τους για αυτές.

Κατά τη σχεδίαση όλα τα μέλη έχουν τη δυνατότητα να συμπεριλάβουν όλες τις σχέσεις που θεωρούν σημαντικές. Τα άτομα με τα οποία σχετίζονται κάποια μέλη της οικογένειας δεν είναι απαραίτητο να είναι γνωστά στην υπόλοιπη οικογένεια.

² Παρουσιάστηκε στο Διεθνές συνέδριο για τις εφαρμογές της σκέψης του Μπαχτίν στο Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου το 2008.

³ Παρουσιάστηκε αναλυτικά στο Πανελλήνιο Συνέδριο Συστημικής Θεραπείας το 2006, που έγινε στην Θεσσαλονίκη.

Σε μια δεύτερη φάση τα μέλη προσκαλούνται στο στάδιο της διερεύνησης και ανακάλυψης (Discovery) των ικανοτήτων που αξιοποιούν για να σχετίζονται, της εξέλιξης αυτών των ικανοτήτων μέσα στο χρόνο και της γενεαλογίας αυτών των ικανοτήτων. Παράλληλα, η εστίαση μεταφέρεται στη σύνδεση με τις προηγούμενες γενιές και συγκεκριμένα ως προς το ποιες αξίες που αφορούν στο σχετίζεσθαι μεταφέρονται από γενιά σε γενιά.

Στην τρίτη φάση τα μέλη επιλέγουν ένα μελλοντικό σημείο για την οικογένεια (Dreaming), συνήθως πέντε χρόνια αργότερα, όσο ήταν και το χρονικό διάστημα που προτεινάμε να διαρκεί η θεραπεία στην ΑΤΡΑΠΟ και μιλάνε για το πώς ονειρεύονται να εξελιχθούν οι σχέσεις τους. Αυτή η διαδικασία δεν είναι προκαθορισμένη, τα μέλη μπορούν να ονειρευτούν σχήματα που αυξάνουν την εγγύτητα ή την απόσταση, την αποδέσμευση ή την αποκατάσταση των σχέσεων. Ακολουθώντας την ορολογία του Bowen θα λέγαμε ότι τα μέλη διαπραγματεύονται θέματα που αφορούν την διακριτότητα των ορίων των σχέσεων μέσα στην οικογένεια και τον βαθμό διαφοροποίησης του εαυτού (Bowen, 1996).

Στην τέταρτη και τελευταία φάση τα μέλη σχεδιάζουν (Design) τα βήματα που θα τους βοηθήσουν να σχετιστούν με τα υπόλοιπα μέλη, σύμφωνα με τον τρόπο που έχουν ονειρευτεί στην προηγούμενη φάση. Στη συνέχεια δεσμεύονται για τα πρώτα βήματα που θα κάνουν.

Στην παρουσίαση στην Πανελλήνια Συστημική Συνάντηση το 2006 είχε γίνει αναλυτική αναφορά στη δουλειά με μία οικογένεια, όπου η κόρη ήταν χρήστρια ηρωίνης. Το Αφηγηματικό Γενεόγραμμα είχε δουλευτεί με την οικογένεια για ένα χρόνο και η Σμάρω Μάρκου είχε την εποπτεία.

Σε αυτήν την οικογένεια το ενδιαφέρον ήταν ότι σε όλο το χρονικό διάστημα που κάλυπτε το Γενεόγραμμα (περίπου δεκαπέντε χρόνια και από τότε που η νεαρή κόρη ήταν πέντε ετών) ο φυσικός πατέρας, ενώ είχε πεθάνει την εποχή που η οικογένεια διάλεξε σαν αφετηρία, συνέχιζε να είναι παρών σε όλες τις απεικονίσεις σχέσεων. Ο πατέρας είχε πεθάνει με βίαιο τρόπο (είχε δολοφονηθεί) και η παρουσία του ήταν έντονη παρά το γεγονός ότι η μητέρα είχε παντρευτεί ξανά.

Καθώς δουλεύαμε με εικαστικά μέσα στις απεικονίσεις των σχέσεων προκειμένου να διευκολύνουμε τον οκτάχρονο ετεροθαλή αδελφό να συμμετάσχει, διαπιστώναμε ότι ο φυσικός πατέρας της κοπέλας εντασσόταν μέσα στις ζωγραφιές με ένα κυριαρχικό τρόπο. Μόνο όταν δουλέψαμε στον Οραματισμό (πώς ονειρεύονται τα μέλη τις σχέσεις τους πέντε χρόνια αργότερα) η μητέρα τόλμησε να τοποθετήσει τη φιγούρα του νεκρού συζύγου έξω από την συλλογική ζωγραφιά που απεικόνιζε την οικογένεια και να τοποθετήσει σε κεντρική θέση τον νέο σύζυγό της. Αυτή η μετακίνηση επέτρεψε στην κόρη της να συνδεθεί με τον θετό πατέρα, ο οποίος ανέλαβε κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια απεξάρτησης.

Μέσα από το Αφηγηματικό Γενεόγραμμα ο στόχος ήταν να αναλάβουν τα μέλη της οικογένειας την ατομική τους ευθύνη σχετικά με το πώς συμμετείχαν στις οικογενειακές σχέσεις και συνδέονταν με τα άλλα μέλη.

Όπως είχε πει χαρακτηριστικά μια άλλη μητέρα: *«Πέρασα όλο το διάστημα των διακοπών μου σχεδιάζοντας χάρτες σχέσεων στην άμμο. Τους σχεδιάζα και τους έσβηνα ξανά και ξανά προσπαθώντας να καταλάβω πώς σχετιζόμουν στο παρελθόν με τον γιο μου και πώς θέλω να σχετιστώ στο μέλλον μαζί του και με τον πρώην άντρα μου»*. Στην πρώτη οικογενειακή συνάντηση μετά τις διακοπές της μίλησε ανοιχτά στον γιο της για την υιοθεσία του και προσκάλεσε τον πρώην άντρα της να συμμετάσχει στην προσπάθεια που έκανε το παιδί της στην ΑΤΡΑΠΟ αποκαλύπτοντάς του την αλήθεια για τη χρήση ουσιών.

Σε αυτήν την προσαρμογή του μοντέλου βασικό εργαλείο αποτέλεσε η αξιοποίηση εικαστικών μέσων και η τεχνική του κολάζ, καθώς τα μέλη της

οικογένειας με την οποία δουλεύαμε κάθε φορά καλούνταν από κοινού να ζωγραφίσουν με συμβολικό τρόπο τις σχέσεις τους.

2010-2016 : Η δεύτερη περίοδος. Η περίπτωση των Κέντρων Πρόληψης

Το 2010 συνέβησαν τεράστιες αλλαγές στο υπερ-σύστημα που εμπειρείχε την ΑΤΡΑΠΟ, καθώς οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης άγγιξαν άμεσα τη λειτουργία του ΟΚΑΝΑ και οδήγησαν στην ξαφνική αποδυνάμωση της Μονάδας, τόσο σε θεραπευτικό προσωπικό όσο κυρίως στους ειδικούς εξωτερικούς συνεργάτες, οι οποίοι ήταν κατά κύριο λόγο καλλιτέχνες που εργάζονταν στα εργαστήρια Δημιουργικής Έκφρασης της Μονάδας.

Η κρίση στον ΟΚΑΝΑ δεν ήταν και δεν είναι μονάχα οικονομική αλλά, όπως συνέβη στο σύνολο των θεσμών (Παιδεία, Υγεία, Πρόνοια, κτλ.), αφορούσε και συνεχίζει να αφορά και να αγγίζει ζητήματα που έχουν να κάνουν με αμφιβολίες και αντιφάσεις που συνδέονται με την ταυτότητα, το νόημα, τον προορισμό και τις αξίες του Οργανισμού. Αυτή η κρίση δημιούργησε (ή ενίσχυσε) τα φαινόμενα ισομορφισμού με αποτέλεσμα σταδιακά ο Οργανισμός να απομακρύνεται από το βασικό σκοπό της λειτουργίας του. Ενώ δηλαδή ο ΟΚΑΝΑ έχει ως στόχο να βοηθήσει τα μέλη των προγραμμάτων του να διαχειριστούν, αν όχι την ίδια την εξάρτηση, τουλάχιστον μερικά βασικά προβλήματα που σχετίζονται με τη χρήση ουσιών, εμφανίζει φαινόμενα, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια που αντιμετώπισε έντονα οικονομικά προβλήματα, που δείχνουν πως το σύμπτωμα που καλείται να αντιμετωπίσει αυτονομείται και λειτουργεί με ένα κεντρομόλο τρόπο, ικανό να απορροφήσει τα συστήματα που λειτουργούν γύρω ή σε σχέση με αυτό. Με τον ίδιο τρόπο δηλαδή που η χρήση ουσιών συνιστά μια διαφορά που παράγει διαφορά στη ζωή μιας οικογένειας (Γκότσης, 2004) με αποτέλεσμα αυτή να επηρεάζεται δυναμικά από το πρόβλημα, η χρονιότητα των μελών των προγραμμάτων μοιάζει να σχετίζεται άμεσα με την κρίση αξιών στον ΟΚΑΝΑ.

Τα φαινόμενα επαγγελματικής εξουθένωσης (burn out) στο προσωπικό έγιναν τα τελευταία χρόνια περισσότερο έντονα από ποτέ. Η παραγωγή καινοτόμων ιδεών ή πρωτότυπων παρεμβάσεων ελαχιστοποιήθηκε και μια λανθάνουσα επιθετική γλώσσα επικράτησε τόσο μεταξύ των εργαζομένων και της Διοίκησης όσο και στη γλώσσα που χρησιμοποιείται για την περιγραφή των μελών (πχ., οι συμμετέχοντες στα προγράμματα έπαψαν να λέγονται μέλη και πλέον ονομάζονται χωρίς καν να υπάρχουν αμφιβολίες, «ασθενείς»).

Αναπόφευκτα, μέσα από μια αμφίδρομη διαδικασία, αυτές οι αντιφάσεις μεταφέρθηκαν από το υπέρ-σύστημα στην ΑΤΡΑΠΟ, αλλά επίσης και σε μένα, σε προσωπικό επίπεδο. Παράλληλα με τις εσωτερικές αντιφάσεις μου, η δουλειά με δεκάδες οικογένειες μου αποκάλυπτε ότι η οικονομική κρίση, οι νομικές και θεσμικές μεταβολές στις εργασιακές σχέσεις και τα συστήματα πρόνοιας, είχαν επηρεάσει καταλυτικά τη δομή και τα σχεσιακά σχήματα των οικογενειών. Οι έφηβοι κάνουν κατά την περίοδο της κρίσης εκτεταμένη χρήση από πολύ μικρή ηλικία (13-14 ετών), ενώ παράλληλα οι γονείς είναι άνεργοι ή εργάζονται με ανεξέλεγκτα ωράρια, τα οποία δεν τους επιτρέπουν να έχουν επαρκή έλεγχο της οικογενειακής ζωής.

Χρειάστηκαν πέντε χρόνια εσωτερικών σκέψεων, εσωτερικών και εξωτερικών διαλόγων, αντιφάσεων και συνομιλιών για να αποφασίσω ότι οποιοδήποτε προσωπικό όραμα, οποιαδήποτε φανταστική επένδυση εκ μέρους μου η οποία θα αφορούσε τον ΟΚΑΝΑ προϋπόθετε την αποχώρησή μου, μετά από δεκατέσσερα χρόνια από τη θέση του Επιστημονικά Υπευθύνου της ΑΤΡΑΠΟΥ. Έτσι, το Σεπτέμβριο του 2015 μετακινήθηκα στην εκπαίδευση των εργαζομένων στον ΟΚΑΝΑ και των Στελεχών των Κέντρων Πρόληψης. Από τις πρώτες διερευνητικές συναντήσεις που έγιναν με εργαζόμενους από τα Κ.Π. μου δόθηκε η δυνατότητα να αντιληφθώ ότι οι ανάγκες

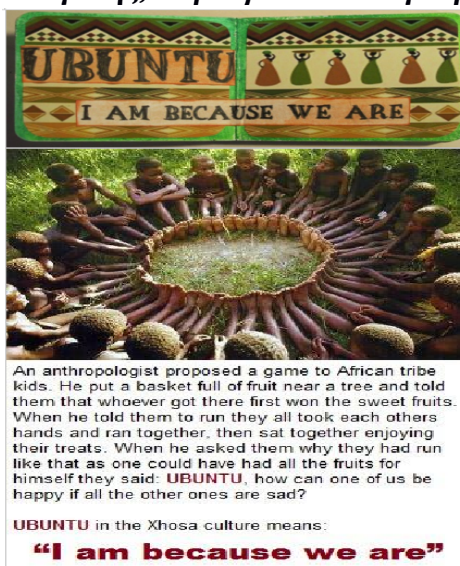
και τα εκπαιδευτικά αιτήματα αφορούσαν κυρίως την ενδυνάμωση και τη δημιουργία χώρων διαλόγου και συνομιλιών, καθώς τα στελέχη των Κ.Π. συνηχούσαν με το δικό μου προβληματισμό σχετικά με το ρόλο μου ως θεραπευτή πολυ-προβληματικών οικογενειών σε μια αποδυναμωμένη κοινωνία.

Τα ερωτήματα συνδέονταν επίσης με την αναζήτηση ή την επανασύνδεση με το νόημα του επαγγελματικού ρόλου ενός Στελέχους Πρόληψης. Καθώς τα αιτήματα των κοινοτήτων όπου δραστηριοποιούνται τα Στελέχη Πρόληψης συχνά ξεφεύγουν από τα στενά όρια, όπως αυτά ορίζονται από τα εγχειρίδια ή τα πρωτόκολλα που περιγράφουν τις σχεδιαζόμενες δράσεις, οι εργαζόμενοι στα Κ.Π. αναγκάζονται να νοηματοδοτήσουν εκ νέου το ρόλο τους.

Επίσης, τα πολιτικά ερωτήματα που έθεταν τα στελέχη των Κ.Π. ήταν παρόμοια με αυτά που θέτουν πολλοί ψυχοθεραπευτές την τελευταία πενταετία: Πώς είναι δυνατόν να εργαζόμαστε με οικογένειες σε κρίση χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη ότι η σχολική κοινότητα είναι ταυτόχρονα σε κρίση, ότι το θεσμικό πλαίσιο που προστάτευε την οικογένεια ως θεσμό από το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και μετά στο Δυτικό κόσμο καταρρέει σταδιακά (μέσα από τη διάλυση του κοινωνικού κράτους και των εργασιακών δικαιωμάτων); Ότι γινόμαστε αποδέκτες πολλαπλών αιτημάτων, τα οποία συχνά ξεπερνούν τα όρια που τίθενται από τον αρχικό μας ρόλο;

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συνάντηση με τα Κέντρα Πρόληψης και οι διεργασίες που αναδύθηκαν επέτρεψαν εκ νέου τη σύνδεση με την Καταξιοτική Διερεύνηση και το Φεβρουάριο του 2015 αποφασίσαμε στο Κέντρο Εκπαίδευσης και Εποπτείας ΟΚΑΝΑ να απευθύνουμε μια πρόσκληση για να κάνουμε, όπως πιστεύαμε τότε, ένα πιλοτικό εκπαιδευτικό σεμινάριο σε μια μικρή ομάδα στελεχών Κ.Π.

Η Μεθοδολογία των εκπαιδευτικών δράσεων (μια ιστορία ασέβειας για τους δασκάλους, σε ένα πλαίσιο αγάπης, σεβασμού και αναγνώρισης)

Τη φράση από τη φιλοσοφία του Ubuntu: “I am because we are” («είμαι γιατί είμαστε») την έχουμε δανειστεί από μια παρέα μικρών παιδιών στην Αφρική. Προέκυψε ως απάντηση όταν ένας ανθρωπολόγος προσκάλεσε τα παιδιά σε ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι τρεξίματος, στο οποίο ο νικητής θα έπαιρνε δώρα ως έπαθλο, αλλά παραδόξως τα παιδιά αντί να ανταγωνίζονται βοηθούσαν το ένα το άλλο, ώστε να φτάσουν όλα μαζί ταυτόχρονα στο τέρμα της διαδρομής (Panse, 2006).

Αυτή η φράση περιγράφει ίσως καλύτερα από οτιδήποτε άλλο τη βασική αξία που διαπερνά έως σήμερα τις εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιούμε στο Κέντρο

Εκπαίδευσης και Εποπτείας ΟΚΑΝΑ. Αυτή η αξία αφορά σε μια πρόσκληση για συνεργατικότητα, συμμετοχικότητα και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των μελών μιας ομάδας, χωρίς να χάνεται η δυνατότητα αποδοχής της διαφορετικότητας.

Η συνάδελφος Αρχοντούλα Αλεξάκη, Κοινωνική Λειτουργός, Στέλεχος Πρόληψης στο Κέντρο Πρόληψης του Δήμου Κηφισιάς ΠΡΟΝΟΗ, μέλος της εκπαιδευτικής ομάδας του ΟΚΑΝΑ για τα εκπαιδευτικά σεμινάρια της Καταξιοτικής Διερεύνησης, αποφάσισε με τον αυθορμητισμό και την ενεργητικότητα που τη χαρακτηρίζει να προσκαλέσει σε μια πρωινή σύνδεση τα στελέχη των Κ.Π. να καθίσουν στο πάτωμα. Τους προσκάλεσε επίσης να κάνουν ένα κύκλο και να μιμηθούν τα μικρά παιδιά στην Αφρική. Στη συνέχεια τους κάλεσε να αφηγηθούν ιστορίες αξιοπρέπειας και να μιλήσουν για τις αξίες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης, για τα προσωπικά βιώματα, τα συναισθήματα ή τις ιδέες που συνδέονται με αυτές τις αξίες.

Προσωπικά πίστευα ότι κανείς μας δεν θα ήταν έτοιμος να ανταποκριθεί στην πρόσκλησή της αλλά καθώς και εγώ συμμετείχα ισότιμα και έγινα μέρος της παρακάτω εικόνας, αντιλήφθηκα ότι οι επαγγελματίες που εργάζονται στο πεδίο της πρόληψης δεν έχουν μόνο ισχυρές αξίες αλλά επίσης και μεγάλη ανάγκη να ανακαλύψουν νέους τρόπους αξιοποίησης αυτών των αξιών στη δουλειά με τις ομάδες που εργάζονται.

Αναφέρομαι σε αυτήν την εμπειρία καθώς περιγράφει ίσως καλύτερα από κάθε τι άλλο έναν από τους βασικούς στόχους της εκπαίδευσης, που δεν είναι άλλος από την επανασύνδεση με βαθιά ριζωμένες στην κουλτούρα μας αξίες και εφεδρείες.

Το σεμινάριο, όπως άρχιζε να γίνεται ορατό, από την πρώτη στιγμή είχε σχεδιαστεί διαφορετικά από ένα παραδοσιακό σεμινάριο για την Κ.Δ., ώστε να συμπεριλάβει σε ένα πρώτο εισαγωγικό διήμερο τη δημιουργία μίας κοινότητας φροντίδας και ασφάλειας, μέσα στην οποία τα Στελέχη Πρόληψης θα εκπαιδεύονταν στη συνέχεια στο μοντέλο της Κ.Δ.

Καθώς η εκπαίδευση είχε ως βασικό στόχο το σχεδιασμό και την εφαρμογή δράσεων που θα εμπνέονταν από την Κ.Δ. σε ομάδες εκπαιδευτικών, γονέων, εθελοντών, παιδιών και εφήβων, αποφασίστηκε όλο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα να αποτελέσει μια προσομοίωση δράσης. Ο τίτλος του προγράμματος αρχικά ήταν Εκπαίδευση στην Καταξιοτική Διερεύνηση, για να μετεξελιχθεί στη συνέχεια μέσα από τις συνομιλίες και τις συν-κατασκευές που αναδύονταν τόσο από την ομάδα των εκπαιδευόμενων όσο και από την ομάδα των εκπαιδευτών (που εν τω μεταξύ δημιουργήθηκε μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία) ως εξής:

Δημιουργώντας δεσμούς: Η σύνδεση με τις ικανότητες, τις αξίες και τα αποθέματα ως πηγή δύναμης και μεταμορφώσεων. Η αξιοποίηση της Καταξιοτικής Συστημικής Διερεύνησης (Appreciative Inquiry Systemic Approach) στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης κοινοτήτων και ομάδων σε κρίση.

Επειδή ήταν η πρώτη φορά που θα εφαρμοζόταν το πρόγραμμα με αυτήν την μορφή αποφασίστηκε στα πρώτα σεμινάρια να αξιοποιηθεί μια Αναστοχαστική Ομάδα, που κατά τη διάρκεια του εκπαιδευτικού σεμιναρίου θα διεργαζόταν παράλληλα με την ομάδα των εκπαιδευόμενων την επίδραση της Κ.Δ. στην επαγγελματική ζωή των μελών της. Τα μέλη της Αναστοχαστικής Ομάδας θα είχαν το ρόλο των «μαρτύρων» (White, 1995, 2000). Τα μέλη της Αναστοχαστικής Ομάδας θα μοιράζονταν με τους εκπαιδευόμενους την προσωπική τους εμπειρία για το πώς επηρεάζει και αλλάζει την αντίληψη που έχουν για τον επαγγελματικό τους ρόλο η δυνατότητα να υπάρξουν «μάρτυρες» στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε αυτό το πρώτο σεμινάριο που έλαβε τη διάσταση περισσότερο μιας αυτογνωσιακής διαδικασίας με ιδιαίτερη εστίαση στο νόημα, τις αντιλήψεις και τις στάσεις των συμμετεχόντων σχετικά με τον επαγγελματικό τους ρόλο σε περιόδους κρίσεων, από την πρώτη στιγμή «προσκάλεσα» τον Peter και την Σμάρω ως «ωσεί παρόντες». Η ομάδα γνώρισε μέσα από την δική μου εμπειρία, τις δικές μου υποκειμενικές κατασκευές και μεταφράσεις το λόγο και τη σκέψη του Peter Lang ως βασικού δασκάλου της Κ.Δ στην Ελλάδα.

Ο Peter Lang ήταν αυτός που μας δίδαξε στα εκπαιδευτικά σεμινάρια, που οργάνωσε το Κέντρο Συστημικής Θεραπείας και είχαν τον εύστοχο τίτλο «Therapists' Growths Days» (Μέρες Ανάπτυξης των Θεραπευτών), τη σκέψη του Cecchin σχετικά με την «Ασέβεια», τη δυνατότητα δηλαδή των Συστημικών Θεραπευτών να ασεβούν προς τις ρίζες και τα θεμελιακά κείμενα των πρώτων Συστημικών Θεωριών. Ακολουθώντας κατά κάποιο τρόπο, την προτροπή του Cecchin (Cecchin, 1992) τόλμησα να «ασεβήσω» προς την κλασική προσέγγιση της Κ.Δ. και εισήγαγα ορισμένα εναλλακτικά στοιχεία που θεώρησα ότι ταίριαζαν στις ανάγκες των Στελεχών των Κέντρων Πρόληψης, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της παρατεταμένης κρίσης που ζούμε τα τελευταία χρόνια.

Αυτά τα στοιχεία αφορούσαν στη δημιουργία ενός ασφαλούς χώρου που θα διευκόλυνε την επαφή με τις δύσκολες και ευάλωτες πλευρές του εαυτού, την αναγνώριση των αναγκών του και τελικά της φροντίδας του. Ο λόγος που αυτό κρίθηκε σκόπιμο, πέρα από την εμπειρία των Φυλακών και της ΑΤΡΑΠΟΥ, ήταν ότι οι ίδιοι οι συμμετέχοντες ήταν αποδυναμωμένοι και ότι στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει αλλεπάλληλες ατομικές και συλλογικές ματαιώσεις, απώλειες, διαψεύσεις και ήττες και όλοι μας κουβαλάμε το βάρος αυτής της συνθήκης.

Άλλα στοιχεία τα οποία επίσης εισήχθησαν στην εκπαιδευτική διαδικασία ήταν η αξιοποίηση της λογοτεχνίας και της ζωγραφικής προκειμένου να ενισχύσουμε μέσω συμβολικών μέσων τη δυνατότητα αποδυναμωμένων ομάδων να συνομιλούν και να συνάπτουν δεσμούς.

Πρώτο εκπαιδευτικό διήμερο για τα στελέχη των Κέντρων Πρόληψης

Το πρώτο διήμερο του σεμιναρίου είχε, όπως αναφέρθηκε, ως βασικό σκοπό τη σύνδεση ανάμεσα στους εκπαιδευτές και τα μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας, ώστε να συν-κατασκευαστεί μια κοινότητα που θα ενθαρρύνει τα μέλη της στη συν-δημιουργία νέων νοημάτων, στη συν-εξέλιξη και στην αλληλοϋποστήριξη.

Ως βασικό αξιακό πλαίσιο τέθηκε μέσα από τη σύνδεση με το ευρύτερο πολιτικό/οικονομικό/κοινωνικό πλαίσιο, η αποδοχή της διαφορετικότητας, της ετερότητας, της αυτονομίας και της δημοκρατικής πολυφωνίας, παράλληλα με τη συλλογικότητα της ομάδας. Η συμφωνία για αυτό το πλαίσιο ήταν σημαντική, καθώς τα Κέντρα Πρόληψης λειτουργούν μέσα σε τοπικές κοινότητες που επηρεάζονται από την οικονομική κρίση και τις συνέπειές της. Μέσα σε αυτές τις κοινότητες έχουν αναπτυχθεί ανοικτές και πολυφωνικές δομές αλληλεγγύης, που θέτουν το ζήτημα της

συλλογικότητας σε νέες βάσεις, έχουν όμως παράλληλα εμφανιστεί έντονα φαινόμενα παλινδρόμησης που προσκαλούν σε κλειστές κοινότητες.

Καθώς από την πρώτη στιγμή είχαμε υιοθετήσει την αρχή της προσομοίωσης, η κοινότητα που συν-κατασκευάσαμε στα εκπαιδευτικά σεμινάρια αποτελούσε μια πρόταση που τα Στελέχη των Κ.Π. θα έθεται προς συζήτηση στις ομάδες όπου εργάζονταν. Αυτή η κοινότητα δράσεων και κοινών αξιών προσκαλεί τα μέλη της τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο να συνδεθούν με τα αποθέματα, τις ικανότητες, τις αξίες και τις πηγές δύναμης, ώστε να διευκολύνουν την ανάδυση ατομικών και συλλογικών προσδοκιών.

Το πρώτο εκπαιδευτικό διήμερο χωρίστηκε σε τέσσερις φάσεις:

1. Η πρώτη φάση επικέντρωνε στην διαδικασία της σύνδεσης και της δημιουργίας δεσμών μεταξύ των μελών της ομάδας. Εδώ αξιοποιήθηκε η λογοτεχνία και ειδικότερα ο Μικρός Πρίγκιπας (Saint - Exupery, 1943).

Στο εκπαιδευτικό σεμινάριο χρησιμοποιήθηκε η συνάντηση του Μικρού Πρίγκιπα με την Αλεπού και ο διάλογός τους δημιούργησε το χώρο για να υπάρξουν συνομιλίες για το πώς δημιουργούνται οι δεσμοί.

Οι «δυνατές», σύμφωνα με μοντέλο της Κ.Δ. ερωτήσεις («τι σας προσκαλεί στο δεσμό με τον άλλον;», «ποιές πλευρές του εαυτού χρειάζονται φροντίδα ή εξημέρωση;»), προσκάλεσαν σε αυτήν τη φάση τη σύνδεση με τις πλευρές του εαυτού που αναζητούσαν την «εξημέρωση».

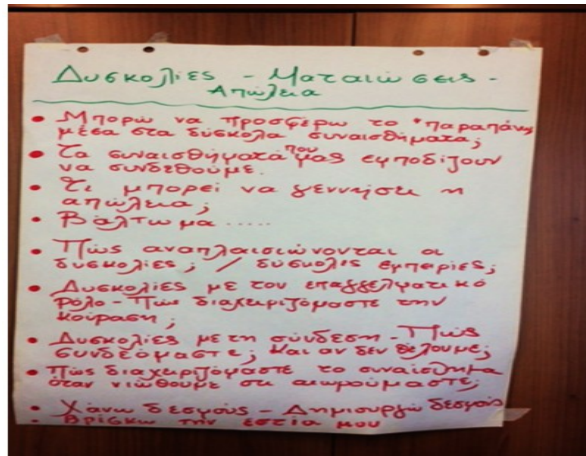
- *Τι σημαίνει εξημερώνω; , ρωτά ο Μικρός Πρίγκιπας.*

- *Σημαίνει κάτι που έχει ξεχαστεί, σημαίνει να δημιουργείς δεσμούς, απαντά η αλεπού.*

Με οδηγό το διάλογό τους προσκαλέσαμε μέσα σε μια κοινωνική συνθήκη αποξένωσης και αποσύνδεσης, τα Στελέχη των Κ.Π. να επεξεργαστούν τα δύσκολα συναισθήματα με τα οποία ήρθαν στην εκπαίδευση (θυμός, ματαίωση και επαγγελματική εξουθένωση) και να συνομιλήσουν για όλα αυτά συν-κατασκευάζοντας μαζί μας ένα πεδίο διαλόγου που θα διευκόλυε αυτές τις συνομιλίες.

2. Η δεύτερη φάση είχε ως στόχο την ατομική σύνδεση με τις αρχικές πηγές των αποθεμάτων, των αξιών και των ικανοτήτων. Εδώ αξιοποιήσαμε τη σκέψη και τις ιδέες του Μ. Bakhtin σχετικά με την πολυφωνικότητα και τις εσωτερικές φωνές. Αυτό που μας ενδιέφερε ιδιαίτερα ήταν η γενεαλογία των εσωτερικών φωνών δύναμης και η σύνδεση με την οικογένεια προέλευσης. Σε αυτήν την κατεύθυνση τα μέλη της ομάδας συνδέθηκαν αρχικά μέσω μιας παραδοσιακής φράσης, όπως η καλημέρα, με τους σημαντικούς άλλους που αποτέλεσαν τις πρώτες πηγές φροντίδας. Συνδέθηκαν επίσης με τις αξίες και τις ικανότητες που «κληρονόμησαν» από τους σημαντικούς άλλους, ώστε να εξελιχτούν: *«Ποιές ικανότητες, ποιες αξίες, ποιες εμπειρίες από την οικογένειά σας και τους σημαντικούς άλλους σας έχουν διευκολύνει για να είστε εδώ σήμερα;»* Σε αυτό το σημείο η πρόσκληση απευθύνθηκε επίσης στις «δυσκολεμένες εσωτερικές πλευρές» για μια συνάντηση με τις ανάγκες και τις προσδοκίες του εαυτού που φοβόταν να τολμήσει να ονειρευτεί.

Στο κλείσιμο αυτής της φάσης τα μέλη προσκλήθηκαν σε μια πολυφωνική «συνομιλία μεταξύ των εσωτερικών αντιφατικών πλευρών δύναμης και αδυναμίας» και σε μια διαδικασία φροντίδας των αδύναμων πλευρών. Έγινε μια πρώτη εισαγωγική πρόσκληση σε έναν Οραματισμό μέσα από τις «συμβουλές ενός σοφού εαυτού» από το μακρινό μέλλον: *«Τι θα σας συμβούλευε ένας σοφός εαυτός προκειμένου να εξελιχτείτε και να φροντίσετε τις δυσκολεμένες πλευρές του εαυτού σας;».*

Πίνακας αποτύπωσης δυσκολιών που αντιμετωπίζαν τα στελέχη Πρόληψης στη δουλειά με την κοινότητα.

Οι δυσκολίες που αποτυπώθηκαν συναντώνται επίσης σε μεγάλο βαθμό στην κοινότητα και στους δημόσιους θεσμούς. Τα στελέχη πρόληψης αποτελούν μέρος του ευρύτερου συστήματος και ισομορφικά βιώνουν τις ίδιες δυσκολίες. Διατυπώθηκαν επανειλημμένα ερωτήματα σχετικά με τη διαχείριση των απωλειών, της κούρασης, της έλλειψης προοπτικής και η απάντησή τους δεν ήταν εύκολη. Η πρόσκληση στην επανασύσταση της κοινότητας ως ζωτικού χώρου και η επαφή με την έννοια της εστίας ως το απαραίτητο στοιχείο για την αυτο-φροντίδα, αποτέλεσε ένα πρώτο βήμα για τη δημιουργία διαλογικών πεδίων ασφάλειας.

3. Η τρίτη φάση είχε ως στόχο την αξιοποίηση των ατομικών αποθεμάτων με στόχο τη μετεξέλιξη της ομάδας σε μια κοινότητα αξιών.

Σε αυτήν τη φάση τα μέλη αποτύπωσαν συμβολικά με εικαστικά μέσα μια ομάδα ασφάλειας, μια ομάδα που θα είχε τη δυνατότητα να φροντίσει τα μέλη της που δυσκολεύονταν και να εμπεριέξει τους «απρόθυμους», το νέο «κοινωνικό περιθώριο» αν μιλούσαμε με κοινωνιολογικούς όρους. (Προσκαλέσαμε τα μέλη να δημιουργήσουν μικρές ομάδες και να δουλέψουν πάνω στο ερώτημα: «Πώς θα ήταν μια ομάδα αν μπορούσαν τα μέλη της να αξιοποιήσουν όλες τους τις ικανότητες;»).

Σε αυτό το σημείο, είναι σκόπιμο να έχουμε στο νου μας ότι ο ορισμός «ομάδα ασφάλειας και ικανοτήτων» δεν έχει κάποιο αντικειμενικό νόημα πέρα από αυτό που του απέδωσαν οι δημιουργοί των συμβολικών αναπαραστάσεων.

Κατά συνέπεια, κάθε ομάδα νοηματοδότησε διαφορετικά το πώς θα ήταν μια ομάδα ασφάλειας. Ενδεικτικά ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες:

Πρώτο παράδειγμα ορισμών

Εικόνα 1

Σε αυτήν την εικόνα το σημαντικό βρίσκεται στην ικανότητα της ομάδας να δημιουργεί δίκτυα ασφάλειας, τα οποία προφυλάσσουν το άτομο από τους κινδύνους

που υπάρχουν κατά την εναγώνια προσπάθειά του να ισορροπήσει ώστε να συναντήσει τον άλλο.

Κατά συνέπεια, η ομάδα είναι ο χώρος που τα άτομα θα ξεδιπλώσουν τις ικανότητές τους για να μπορέσουν να ισορροπήσουν.

Μια άλλη ανάγνωση του όρου συναντάμε στην ακόλουθη ζωγραφιά:

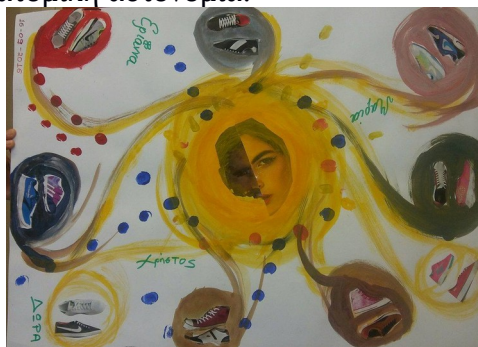

Εικόνα 2

Εδώ τα μέλη κατασκεύασαν μια ομάδα που είναι ενωμένη. Η ζωγραφιά θυμίζει λίγο το λουλούδι της μαργαρίτας. Έστω και ένα πέταλο να κοπεί το λουλούδι γίνεται λειψό. Συζητώντας με τα μέλη της ομάδας ανέφεραν ότι μια ομάδα ασφάλειας και ικανοτήτων θα φρόντιζε να παραμείνουν ενωμένα τα μέλη της.

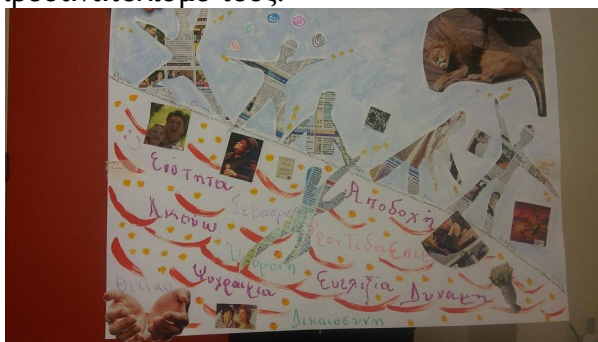
Σε αυτήν την περίπτωση οι ατομικές-υπαρξιακές αγωνίες των ατόμων είτε απουσιάζουν είτε δεν είναι σημαντικές.

Στην τρίτη ομάδα, που εργαζόταν παράλληλα με τις δυο προηγούμενες, η ομάδα αποτέλεσε το κέντρο, τα μέλη ήταν συνδεδεμένα μαζί της αλλά αποτυπώθηκε η ύπαρξη ενός ομφάλιου λώρου που εξακολουθούσε να θέτει ερωτήματα για τη δυνατότητα να υπάρξει ατομική αυτονομία:

Εικόνα 3

Στην τέταρτη και τελευταία ομάδα διακρίνουμε μια σαφή μετακίνηση: Η ομάδα ήταν ο χώρος που μπορεί να ανοιχτεί στην κοινότητα, τα μέλη της κινούνταν με ευελιξία στο εσωτερικό της και η ομάδα θα συγκρατούσε και θα προστάτευε τα μέλη που θα έχαναν τον προσανατολισμό τους.

Εικόνα 4

Αναφερθήκαμε εκτεταμένα στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα Στελέχη Πρόληψης όρισαν την έννοια μιας ομάδας ασφάλειας που εμπεριέχει τις ατομικές ικανότητες, καθώς αυτό το ερώτημα απασχόλησε και απασχολεί ευρύτερα το κοινωνικό πλαίσιο και τις κοινότητες με τις οποίες δουλεύουν τα Κέντρα Πρόληψης.

Ο ορισμός που δόθηκε σχετίζεται άμεσα με το σημείο εστίασης: Αποτελεί ο εαυτός το κέντρο μιας ομάδας; Αποτελεί η σύνδεση με το ευρύτερο πλαίσιο και η ομάδα που φροντίζει τα μέλη της το βασικό ζητούμενο ή η δυνατότητα για ένα ολιστικό/ οικολογικό προσανατολισμό είναι πιο σημαντική; Μήπως, όμως, σε ένα ρευστό πλαίσιο επαναπροσδιορισμού, όπως αυτό της σύγχρονης εποχής, το σημαντικό είναι να αναδειχτεί η ταυτόχρονη ανάγκη για ροή και η αναζήτηση σταθερών σημείων;

Κάθε ομάδα, ανάλογα με τη σύνθεσή της έδωσε διαφορετικές απαντήσεις. Η φύση των ομάδων ήταν πολυφωνική και οι απαντήσεις δεν αποτελούσαν παρά μονάχα διαφορετικές φωνές που έρχονταν όλες από το ίδιο κοινωνικό/ πολιτιστικό πλαίσιο εκφράζοντας ισότιμες απόψεις.

Δεύτερο παράδειγμα ορισμών:

Εικόνα 5

«Ορίζοντας μια ομάδα ασφάλειας: η φροντίδα του εαυτού».

Τίτλος, όπως δόθηκε από την ομάδα εργασίας:

«Μπορεί η αγκαλιά ανθρωπιάς να σώσει τον κόσμο».

Εικόνα 6

«Ορίζοντας μια ομάδα ασφάλειας : μια ολιστική/οικολογική αντίληψη»

Τίτλος, όπως δόθηκε από την ομάδα εργασίας: «Η συνύπαρξη».

Εικόνα 7

«Ορίζοντας μια ομάδα ασφάλειας : «Η ομάδα ως κοινότητα που φροντίζει».
Τίτλος, όπως δόθηκε από την ομάδα εργασίας: «Παίρνω, αξιοποιώ, το γυρίζω πίσω».

Εικόνα 8

«Ορίζοντας μια ομάδα ασφάλειας: «Η ροή που συσσωρεύει αποθέματα, οι φάροι ως σημεία εισόδου σε πλαίσια ασφάλειας»

Τίτλος, όπως δόθηκε από την ομάδα εργασίας: «Αναζητώντας έναν τίτλο».

Παρόλο που η αναζήτηση των ορισμών είναι σημαντική, ιδιαίτερη σημασία είχε η απάντηση και σε μια επόμενη ερώτηση: «*Ακόμη και αν συμφωνούσαμε για το περιεχόμενο, τη φύση και την ταυτότητα των κοινοτήτων και των συλλογικοτήτων που είναι αναγκαίες σήμερα, ποιος θα ήταν ο προσδιορισμός αυτών των ομάδων*»;

Προς αυτήν την κατεύθυνση εργαστήκαμε, καθώς το σεμινάριο εξελισσόταν και συμπεριελάμβανε όλο και πιο ξεκάθαρα στοιχεία από την Κ.Δ. (Discovery, Dreaming) με δυο τρόπους:

Καθώς το πρώτο εκπαιδευτικό σεμινάριο υλοποιήθηκε σε μια περίοδο που στο Αιγαίο υπήρχαν αλλεπάλληλοι πνιγμοί προσφύγων (Φεβρουάριος 2015), όλοι μας ήμασταν συγκλονισμένοι από αυτό το γεγονός και οι μικρές ομάδες εργάστηκαν προς την κατεύθυνση μιας ουτοπικής κοινωνίας στην οποία όλοι οι άνθρωποι θα ήταν ασφαλείς. Η έννοια της ουτοπίας εισήχθη στο σεμινάριο σε αντίστιξη με την έννοια της δυστοπίας, καθώς τόσο το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στην Ελλάδα όσο και οι προοπτικές που διαγράφονται ευνοούν σήμερα περισσότερο τις δυστοπικές συνθήκες.

Τα έργα που προέκυψαν ήταν ενδεικτικά τα ακόλουθα:

Εικόνες 9

Το ενδιαφέρον στοιχείο αυτής της διαδικασίας ήταν ότι η πρώτη ομάδα αποτύπωσε τη δυσκολία να υπάρξει ένα μελλοντικό ουτοπικό μέρος, η δεύτερη ομάδα δημιούργησε ένα αερόστατο (το οποίο ταξίδευε χάρη σε μια αποθήκη ικανοτήτων) για να μεταφερθούν με ασφάλεια οι πρόσφυγες (αντί των πλοίων που βυθίζονταν) και η τρίτη ομάδα ονειρεύτηκε ένα ουτοπικό χωριό.

Σε επόμενα σεμινάρια προσκαλέσαμε τα Στελέχη Πρόληψης να δώσουν κάποιον «προορισμό» στις ομάδες ασφάλειας και ικανοτήτων χωρίς να προσδιορίζουμε το πεδίο δράσης. Μια ενδεικτική ζωγραφιά που αντιστοιχεί στην εικόνα 1, είναι η ακόλουθη:

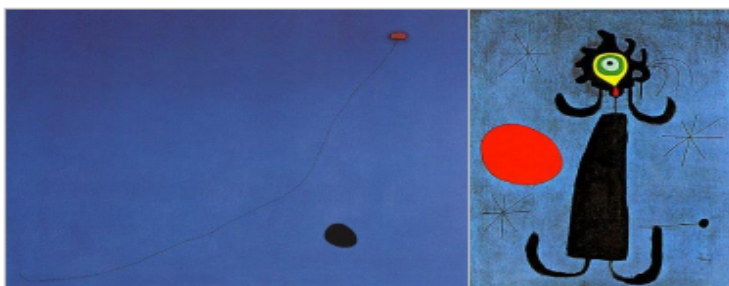
Εικόνα 10

Το ενδιαφέρον σε αυτήν την αποτύπωση είναι η μετακίνηση των μελών της ομάδας από την αναζήτηση της ατομικής ισορροπίας, σε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας συλλογικός χώρος που να δηλώνει με σαφήνεια ότι χωράμε όλοι.

4. Η τέταρτη φάση είχε ως στόχο την εστίαση στη δυναμική που χαρακτηρίζει τη σύνδεση και τη συνάντηση με τον άλλο, η οποία είναι διαρκής και ανολοκλήρωτη.

Προκειμένου να δουλέψουμε σε αυτό το πεδίο αξιοποιήθηκε ένα σπουδαίο έργο του Joan Miro, το Blue⁴:

⁴ Εδώ η πρώτη και τελευταία εικόνα από τις δέκα εικόνες του συνολικού έργου.

Το συγκεκριμένο έργο του Miró κρίθηκε σε συνεργασία με τη μακροχρόνια συνεργάτη (από την περίοδο της ΑΤΡΑΠΟΥΪ έως σήμερα), εικαστικό Γεωργία Δαμοπούλου, ότι συνδέεται άμεσα με την έννοια του δεσμού, τη συνάντηση αλλά και την επιθυμία να εξελιχτεί κάποιος μέσα από τη συνάντηση με τον άλλο.

Τα μέλη σε μικρές ομάδες, μέσα από μια αφηγηματική οπτική, έγραψαν ιστορίες εμπνευσμένες από το έργο, εστιάζοντας σε πολύ σημαντικές έννοιες που αφορούν το δεσμό:

Ιστορίες από μέλη των εκπαιδευτικών ομάδων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΛΕΙΑΣ I

Έλα σύμπαν, νερό και φεγγάρι να ανοιχτώ, να μεγαλώσω, να βάλω τ' άσπρο μου πουκάμισο και να βγω απ' τη μήτρα. Άλλη μια συνάντηση με τη μητέρα. Απ' τα καμπανάκια ανάμεσα ουρανόσ! Στέκομαι Σε τεντωμένο σχοινί, με το βλέμμα στο παραιτούμαι, Στο φως ακροβασία παιχνιδίζοντας τη σύνδεση και την αποσύνδεση. Ψάχνω νεροπυξίδα, συντεταγμένες. Ματώνω. Παλεύω με τα κύματα με πάθος. Κλείνω στην ψυχή μου το χρώμα του σιταριού, ζεστό, φωτεινό. Αστερόσκηνη σπαρμένη γύρω. Κόρη, κόρη με τα κατσαρά μαλλιά και το βλέμμα στο φως. Το γάλα της μάνας μου το κάνω γιαούρτι, το κάνω τροφή και βγαίνω κάτω απ' το κόκκινο φεγγάρι. Απ' το ασημοκαπνισμένο κόκκινο φεγγάρι. Το σύμπαν μήτρα που γεννά στοιχεία βύμπαν καταλήγει.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΛΕΙΑΣ II

Η ελευθερία του μαύρου γέννησε μοναξιά. Το σκοτάδι με βυθό, το φεγγάρι θέλει το δρόμο του.

Χαιρόταν για την ελευθερία της αλλά σιγά-σιγά άρχιζε να νοιώθει μόνη της και λίγο αποκομμένη από το μεγάλο άλλο.

Σαν μετεωρίτης, σαν αστέρι σε εξέλιξη άνοιξε πανιά για το όνειρο.

Η καρδιά θα μου "πει την αρχή", το τέλος; Δεν γνωρίζω, σίγουρα θα μου δώσει τα βήματα για την συνέχεια.

Η ποίηση είναι λυρισμός και πορεία με βλέμμα προς το κόκκινο απροσδιόριστο.

Η λάμψη στα μάτια θα είναι σαν γάρος, το πέταγμα μου στο μέγαλωμα, το χνάρι του ανθρώπου που συνδέεται με την καρδιά του.

Ο γυρισμός έφερε γούρι στη συμπληρωματικότητα και με μεταμόρφωσε σε κόμμα.

Ήταν μια μαύρη τελεία, μικρή και μόνη στον άχρονο χρόνο. Όνειρο.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΛΕΙΑΣ ΙΙΙ

Μέσα στο φως και το σκοτάδι μπορείς να δεις χρώματα λιτά, που διευρυνόμενα εξελίσσονται σε σχήματα και συνθέσεις που κυλάνε, απλώνονται και δημιουργούν.

Αυτά που αντέχουν σχετίζονται με ανθρώπους.

Εστιάζοντας στο ασαφές μα σημείο αναφοράς τα αστέρια μοιάζω με γραμμή που ταλαντώνεται ψάχνοντας μορφή και σύνδεση μέσα από παύσεις, αποστάσεις, κενό και ασυνέχειες. Αυτό δίνει το νόημα της γέννησης του είμαι φτιάχνοντας ένα νήμα που με το πλαίσιο και την συνέχεια μου στο χρόνο συνδέει.

Ορίζεται στο απέραντο της θάλασσας μια ακτίνα να σταθώ;

Δεύτερο Εκπαιδευτικό Διήμερο για Στελέχη Κέντρων Πρόληψης

Αυτό το διήμερο χωρίστηκε στις εξής φάσεις:

1. **Πρώτη φάση:** τα μέλη ήρθαν σε επαφή με τις βασικές θεωρητικές αρχές της Κ.Δ. και εξασκήθηκαν στη διερεύνηση, την επαναδιατύπωση του προβλήματος και στη χρήση των ερωτήσεων.
2. **Δεύτερη φάση:** Παρουσίαση εφαρμογών στο πεδίο με έμφαση στην τοπική και σχολική κοινότητα. Παρουσίαση εφαρμογών από τη διεθνή εμπειρία.
3. **Τρίτη φάση:** Εξοικείωση με το μοντέλο των τεσσάρων βημάτων (4 D). Πρακτικές εφαρμογές σε δυάδες και μικρές ομάδες.
4. **Τέταρτη φάση:** Αξιοποίηση του Street Art (Τέχνη του Δρόμου) (<https://streetartnews.net/>).

Στην τέταρτη φάση αξιοποιήσαμε την ιδέα των μεταμορφώσεων και προσκαλέσαμε τις ομάδες να παραγάγουν Συλλογικά Φαντασιακά για τις κοινότητες που ζουν. Οι ιδέες που προέκυψαν αποτυπώθηκαν με ζωγραφική και κολάζ και αφορούσαν στο σχεδιασμό δράσεων για κοινοτικές παρεμβάσεις. Η μεταμόρφωση εν μέρει θα μπορούσε να είναι κυριολεκτική, αντίστοιχα με τον τρόπο που τα σύγχρονα κινήματα της street art μεταμορφώνουν άχρωμες και άχαρες γειτονιές.

(Πηγή: Street Art News)

Ή με τον τρόπο που κινήματα βάσης και συλλογικότητες από γειτονιές και μικρές κοινότητες παρεμβαίνουν και αλλάζουν το αστικό τοπίο (δημιουργία χώρων αναψυχής και δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά, αστικών λαχανόκηπων), πρακτική που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια μέσα στην οικονομική κρίση.

Η μεταμόρφωση επίσης μπορεί να αφορά στον πυρήνα, στην ταυτότητα των κοινοτήτων και στην ανάδυση νέων σχημάτων σύνδεσης. Ο Χόρχε Σαραμάγκου περιγράφει μια τέτοια μεταμόρφωση στο βιβλίο του «Περί φωτίσεως»⁵ (Σαραμάγκου, 2006).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου ζητήθηκε να φωτογραφίσουν εγκαταλελειμμένους χώρους και μετά να μεταμορφώσουν σε μια μακέτα αυτούς τους χώρους αξιοποιώντας τη ζωγραφική και το κολάζ.

Ενδεικτικά έργα από μια ομάδα είναι τα ακόλουθα:

Μεταμορφώσεις εικόνα 1

Σε αυτήν τη ζωγραφιά μια παλιά πόρτα ενός ξενοδοχείου με το συμβολικό όνομα «Ευρώπη» μεταμορφώνεται σε μια είσοδο ενός χώρου που οι σκάλες του βασίζονται σε αξίες όπως η αλληλεγγύη και ο σεβασμός στην ετερότητα.

Μεταμορφώσεις εικόνα 2

Παλιά παρατημένα τρέινα μεταμορφώνονται σε χώρους αναψυχής και δημιουργικής απασχόλησης για την τοπική κοινότητα.

Η τέταρτη φάση αποτέλεσε τη φάση κατά την οποία έγινε η σύνθεση όλου του εκπαιδευτικού υλικού της τετραήμερης εκπαίδευσης. Τα μέλη των μικρών ομάδων αξιοποίησαν το ασφαλές πλαίσιο που είχε δημιουργηθεί για να επεξεργαστούν τις δυσκολίες τους, να δημιουργήσουν μια ομάδα ασφάλειας, ικανοτήτων και φροντίδας των δυσκολιών, να δώσουν προορισμό σε αυτήν την ομάδα και να παρέμβουν στις κοινότητες που ζουν.

Στις παρακάτω εικόνες αποτυπώνεται ενδεικτικά αυτή η σύνθεση:

Εικόνες σύνθεσης 1

Σε αυτήν την εικόνα η πρώτη ζωγραφιά αποτύπωνε συμβολικά μια ομάδα που έχει εσωτερική ροή, ενέργεια και επίγνωση των σταθερών σημείων της. Στη δεύτερη ζωγραφιά, που συνδεόταν με τον προορισμό, η ομάδα εξελίχθηκε και αξιοποίησε την ενέργειά της για να ονειρευτεί ένα επόμενο βήμα, που είναι η δημιουργία ενός χώρου φροντίδας (ένας κήπος με λουλούδια που τον φροντίζουν μικρά παιδιά). Είναι ενδιαφέρον ότι η ομάδα απέκτησε τίτλο, όταν απέκτησε προορισμό: «Σύνδεση με το στόχο», ονόμασαν τα μέλη τη δεύτερη φάση, η οποία συμπεριελάμβανε εκτός από το υδάτινο στοιχείο και τους φάρους, τον άνθρωπο και τη δράση του. Στην τρίτη ζωγραφιά, που συνδεόταν με την «μεταμόρφωση», η ομάδα φρόντισε με τη δράση της να αναπλάσει την κοινότητα και να δημιουργήσει μια εστία.

⁵ *Ensaio somber a Lucidez.*

Εικόνες σύνθεσης 2

Σε αυτή τη δεύτερη εικόνα η ομάδα που προσδιοριζόταν μέσα από μια ολιστική / οικολογική αντίληψη εξελίχθηκε για να δημιουργήσει ζωντανούς χώρους στην κοινότητα (παιδική χαρά, κέντρο νεότητας, λαϊκή αγορά), όπου οι διαφορετικότητες των ανθρώπων μπορούν να συναντηθούν και να παραχθούν σχέσεις. Κατά την τρίτη φάση, η ομάδα επίσης μεταμόρφωσε άχαρους τόπους της κοινότητας σε σημεία συνάντησης.

Μετά το κλείσιμο του πρώτου σεμιναρίου υπήρξε μια απρόβλεπτη εξέλιξη: Τα Στελέχη των Κ.Π. αγκάλιασαν την προσέγγιση. Καθώς η αξιολόγηση των συμμετεχόντων ήταν εξαιρετική άρχισαν να καταφθάνουν στο ΚΕΕ συνεχή αιτήματα για την οργάνωση και την υλοποίηση αντίστοιχων προγραμμάτων, με αποτέλεσμα μέσα σε λιγότερο από δέκα μήνες να χρειαστεί να οργανωθούν και να πραγματοποιηθούν πέντε εκπαιδευτικά τετραήμερα σεμινάρια με τη συμμετοχή περισσότερων από ενενήντα Στελεχών Πρόληψης από όλη την Ελλάδα. Στα εκπαιδευτικά σεμινάρια συμμετείχαν επίσης δεκαπέντε στελέχη από εργαζόμενους σε άλλους φορείς, καθώς κρίθηκε ότι η πρόσκληση προς εργαζόμενους εκτός των Κ.Π. θα διευκόλυne τη δημιουργία κοινοτικών δικτύων.

Λίγους μόλις μήνες μετά την έναρξη των εκπαιδευτικών σεμιναρίων, το Σεπτέμβριο του 2016, πολλά Κέντρα Πρόληψης (Κ.Π. Κέρκυρας, Κ.Π. Θεσπρωτίας, Κ.Π. Αγρινίου, Κ.Π. Αρκαδίας, Κ.Π. Δήμου Ζωγράφου, Κ.Π. Κυκλάδων, Κ.Π. Ρόδου, Κ.Π. Δήμου Κηφισιάς, Κ.Π. από το Δήμο της Αθήνας, κα) υλοποίησαν ή σχεδίασαν να υλοποιήσουν βιωματικά σεμινάρια σε εθελοντές, σε εκπαιδευτικούς, γονείς και έφηβους, με βάση την Καταξιοτική Διερεύνηση.

Αυτή η εξέλιξη μας οδήγησε στο σχεδιασμό ενός τρίτου εκπαιδευτικού διήμερου κατά το οποίο εκπαιδεύτηκαν ταυτόχρονα όλα τα μέλη των ομάδων που είχαν συμμετάσχει στα δυο πρώτα διήμερα.

Τρίτο εκπαιδευτικό διήμερο για τα Στελέχη των Κ.Π.

Το τρίτο εκπαιδευτικό διήμερο είχε τις ακόλουθες βασικές ενότητες:

- Την περαιτέρω εξοικείωση με την έννοια της διαλογικότητας και του Ανοικτού Διαλόγου.

- Το σχεδιασμό δράσεων για τη μεταφορά της εμπειρίας στο πεδίο. Τα μέλη της ομάδας κλήθηκαν να αξιοποιήσουν όλο το υλικό που είχε παραχθεί από το πρώτο και δεύτερο διήμερο για να σχεδιάσουν ειδικές δράσεις πρόληψης στις ομάδες (εθελοντών, γονέων, εκπαιδευτικών, εφήβων, παιδιών) των τοπικών κοινοτήτων όπου δραστηριοποιούνται.

Η συνάδελφος Αρχοντούλα Αλεξάκη από το Κ.Π. του Δήμου Κηφισιάς και ο συνάδελφος Σπύρος Στογιάννης στο Κέντρο Πρόληψης Ρόδου ήταν αυτοί που υλοποίησαν τα πρώτα σεμινάρια σε εθελοντές από τις κοινότητές τους και μένοντας ευτυχώς «ευσεβείς» στις βασικές αξίες της εκπαίδευσης που συμμετείχαν διέθεσαν ελεύθερα το υλικό τους σε άλλα Στελέχη Πρόληψης που συμμετείχαν στην εκπαίδευση, αφού έχει δημιουργηθεί μια πλατφόρμα στην οποία διατίθεται αναλυτικά όλο το εκπαιδευτικό υλικό που έχει χρησιμοποιηθεί μέχρι σήμερα. Στην ίδια πλατφόρμα επίσης υπάρχουν άρθρα και βιβλιογραφία.

Παράλληλα στον ΟΚΑΝΑ έχει δημιουργηθεί μια εκπαιδευτική ομάδα που εκτός από εμένα συμμετέχουν οι συνάδελφοι Άννα Κιαπόκα, Κοινωνική Λειτουργός, Φωτεινή Μπέη, Ψυχολόγος, Αρχοντούλα Αλεξάκη, Κοινωνική Λειτουργός, Στέλεχος Πρόληψης. Σε αυτήν την ομάδα συμμετέχουν έμμεσα μέσω ενός συνεχούς διαλόγου με τις σκέψεις και τις ιδέες τους οι Αμαλία Ατσαλάκη, Κλινική Ψυχολόγος και η Κρυσταλλία Λεοντιάδου, Ψυχολόγος. Η ομάδα αυτή έχει ως στόχο να επεξεργαστεί θεωρητικά υλικό γύρω από την Κ.Δ., το οποίο αφορά στη σχολική κοινότητα, την οικογένεια και τις ομάδες γονέων και τις παρεμβάσεις στην ευρύτερη κοινότητα και να οργανώσει την έκδοση ενός εγχειριδίου για τους επαγγελματίες που εργάζονται με την Καταξιώτική Συστημική Διερεύνηση.

Έχει επίσης στόχο να παρέχει υποστήριξη στα στελέχη των Κ.Π. που θα υλοποιήσουν παρεμβάσεις με κορμό την Κ.Δ. και να οργανώσει συνεργατικές εποπτικές συναντήσεις ομοτίμων μεταξύ των Στελεχών Πρόληψης.

Εν τω μεταξύ σχεδιάζεται η δημιουργία μιας παράλληλης ομάδας, στην οποία εκτός των ανωτέρω θα συμμετάσχουν επίσης εργαζόμενοι σε Κ.Π. και φορείς που ασχολούνται με ειδικούς, αποδυναμωμένους πληθυσμούς. Αυτή η ομάδα θα έχει ως στόχο, σύμφωνα με τον Οραματισμό και το Σχεδιασμό δράσεων, να οργανώσει σε βάθος διετίας έναν ολοκληρωμένο οδηγό δράσεων και εκπαιδευτικού υλικού.

Επίλογος

Όπως περιγράφηκε, ο βασικός στόχος των εκπαιδευτικών δράσεων είναι η ενίσχυση των Στελεχών των Κέντρων Πρόληψης, ώστε να μεταφέρουν την εκπαίδευση με τον τρόπο που αυτοί θεωρούν πως ανταποκρίνεται στην εμπειρία τους και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ομάδων με τις οποίες εργάζονται.

Επιπλέον είναι ιδιαίτερα αισιόδοξο ότι τα στελέχη των Κέντρων Πρόληψης που υλοποιούν τα αντίστοιχα σεμινάρια, παίρνουν πρωτοβουλίες, εισάγουν δικές τους ιδέες, καθώς «ασεβούν» με τη σειρά τους παραλλάσσοντας το εκπαιδευτικό υλικό και δημιουργώντας καινούργιες πρακτικές που ταιριάζουν στις ανάγκες των ομάδων τους.

Ομάδες ασφάλειας και ικανοτήτων - Αποθέματα από το Κ.Π. ΠΡΟΝΟΗ Δήμου Κηφισιάς

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ τη Διοίκηση του ΟΚΑΝΑ που υποστηρίζει την εκπαιδευτική δράση, τα Στελέχη των Κέντρων Πρόληψης που εμπιστεύτηκαν την εκπαιδευτική δράση, τα μέλη της ομάδας των εκπαιδευτών που υποστηρίζουν όχι μόνο ψυχικά, αλλά με τις συνομιλίες και τον ενεργητικό διάλογο και επιστημονικά το σχεδιασμό για τα μελλοντικά βήματα.

Ευχαριστώ ακόμα τα μέλη της ομάδας των φυλακισμένων στις Φυλακές Κορυδαλλού, που αποδέχτηκαν την πρόσκλησή μου να οραματιστούν μια ζωή με αξιοπρέπεια, τα μέλη των ομάδων γονέων και τους εφήβους στην ΑΤΡΑΠΟ, με τους οποίους εργάστηκα τα τελευταία δεκατρία χρόνια και μου έκαναν το δώρο να μοιραστούν μαζί μου τα όνειρα και τις επιθυμίες τους για μια ζωή με νόημα.

Πολλές ευχαριστίες στη δασκάλα μου, Σμάρω Μάρκου, για τη συνεισφορά της στη διάδοση της προσέγγισης της Συστημικής Καταξιοτικής Διερεύνησης στον Ελληνικό χώρο και τους συνεχείς διαλόγους που κάνουμε εδώ και είκοσι χρόνια. Ευχαριστώ επίσης την συνάδελφο Νατάσα Βασκούδη που ανέλαβε την μετάφραση του κειμένου στα αγγλικά.

Ευχαριστώ τέλος τη Συντακτική επιτροπή του ΜΕΤΑΛΟΓΟΥ για τις αντανακλάσεις, τις αναστοχαστικές της ερωτήσεις, τα σημαντικά σχόλια και τη βοήθεια που μου προσφέρθηκε κατά τη συγγραφή του άρθρου και που μου έδωσε την ευκαιρία να παρουσιάσω τις εφαρμογές της Καταξιοτικής Διερεύνησης που έχω υλοποιήσει από το 2003 στο πεδίο της Συμβουλευτικής, της Ομαδικής Θεραπείας, της Οικογενειακής Θεραπείας και της Εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφία

Βασικά άρθρα που αξιοποιήθηκαν στο παρόν άρθρο και αφορούν στο έργο και τη δουλειά του Peter Lang και της Elspeth McAdam για την Α.Ι.

1. McAdam, E., & Lang, P. (1994). Stories, Giving Accounts and Systemic Descriptions. Perspectives and positions in conversations. Feeding and fanning the winds of creative imagination. *Human Systems: The journal of systemic consultation and management*, 6 (2).
2. McAdam, E., & Lang, P. (2003): Working in the worlds of children, Growing, schools, families, communities through imagining. *The International Journal of Narrative Therapy and Community*, No 4., 48-57.
3. Lang, R., & McAdam, E. (1997). Narrative-acting: Future dreams in present living jotting on an honouring theme. *Human Systems: The journal of systemic consultation and management*. 8 (1), 3-12.
4. McAdam, E., & Lang, P. (2009). *Appreciative Work in Schools: Generating future communities*. Kingsham Press.

Βασική βιβλιογραφία

1. Anderson, H., Gehart, D. (2014). *Η συνεργατική Προσέγγιση*. Σαμαρά Ε., Σιλβιστοπούλου Ε. (Μτφ.) Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
2. Anderson, H., Goolishian, H. (2004). Τα ανθρώπινα Συστήματα ως Γλωσσικά Συστήματα. *Μετάλογος*, 6: 75-110.
3. Anderson, H., Goolishian, H. (1992). The Client is the Expert: a Not Knowing Approach to Therapy (σελ. 25-39). In S. McNamme & K. Gergen (Eds.). *Therapy as a social construction*. London: Sage Publications.
4. Bakhtin, M. (2000). Ζητήματα Ποιητικής Στο Ντοστογιέφσκι. Α. Ιωαννίδου (Μτφ.). Αθήνα: Πλέθρον.
5. Bowen, M. (1996). *Τρίγωνα στην οικογένεια*. Ε. Γκίκα (Μτφ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
6. Γκότσης, Η. (2004) Μονάδα Εφήβων Ατραπός: Μία Συστημική Πρόταση στη Θεραπεία Εξαρτήσεων. *Μετάλογος*, 6, 17-35.
7. Γκότσης, Η. (2007). Ο διάλογος και η πολυφωνία, μέσω της αναστοχαστικής διαδικασίας, ως αντίβαρο στον «εξαρτητικό λόγο (υπό δημοσίευση στα πρακτικά). Ανακοίνωση στο Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο: Προοπτικές και όρια της διαλογικότητας στον Mikhail Bakhtin. Εφαρμογές στην ψυχολογία, την τέχνη, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Ρέθυμνο 25-27 Μαΐου 2007.
8. Γκότσης, Η. (2008): Η Αξιοποίηση των Απόψεων του Μιχαήλ Μπαχτίν σε Αντιπαράθεση με τη Μονολογική Φύση της Εξάρτησης. *Μετάλογος*, 14: 6-22.

9. Cecchin, G., Lane, G., & Ray, W., A. (1992). *Irreverence, A strategy for Therapists Survival*. London: Karnac Books.
10. Chimamanda, A. The danger of a single story. Retrieved from https://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_sory
11. Cooperrider, M., McQuaid, M. (2012). How Appreciative Inquiry and Sustainable Designing can Bring Out the Best, *Human Systems*. Retrieved from http://www.taosinstitute.net/Websites/taos/files/Content/5692926/Cooperrider-AI_Design_Summit_Large_Scale_Systemic_Planning_and_Design.pdf
12. Exypery, A. (2015). *Ο Μικρός Πρίγκιπας*. Μ. Καρακώστα (Μτφ.) Αθήνα: Πατάκη.
13. Hoffman, L. (2012). *Τα θεμέλια της οικογενειακής θεραπείας. Ένα εννοιολογικό πλαίσιο για την αλλαγή στα ανθρώπινα συστήματα*. Γαμβουλά, Κ., Σαμαρά. Ε. (Μτφ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
14. Hoffman, L. (2006). *Οικογενειακή Θεραπεία. Μια προσωπική ιστορία*. Γαμβουλά Κ., Σαμαρά Ε. (Μτφ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
15. Gergen, K., J. (1997). *Ο κορεσμένος εαυτός*. Α. Ζώτος (Μτφ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
16. Καστοριάδης, Κ. (1985). *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας. Αυτονομία και ξένωση*. Αθήνα: Ράππα, σελ. 150-169.
17. Lang P., Little M., & Cronen, V. (2011). The Systemic Professional: Domains of Action and the Question of Neutrality. *Human Systems*, 22:18-34.
18. Lyotar, J. (1988). *Η Μεταμοντέρνα κατάσταση*. Κ. Παπαγιώργης (Μτφ.). Αθήνα: Γνώση.
19. Maturana, H., Varela, F. (1992). *Το δένδρο της γνώσης*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
20. Maturana, H. (1988). The Ontology of Observing. The biological foundations of self-consciousness and the physical domain of existence. Retrieved from <http://www.inteco.cl/biology/ontology/>
21. McAdam, E. (2009). Drugs, hopes and dreams: appreciative inquiry with marginalized young people using drugs and alcohol. *Journal of family therapy*, 31: 175-193.
22. Morgan, A. (2011). *Τι είναι η Αφηγηματική Ψυχοθεραπεία; Μια ευκολοδιάβαστη εισαγωγή*. Χαρβάτης Α. (Μτφ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
23. Μουρελή, Φ. (2002). Αναφορά στο έργο Gregory Bateson *Μετάλογος*,1: 24-42.
24. Panse, S. (2006). Retrieved from <http://www.buzzle.com/editorials/7-22-2006-103206.asp>
25. <https://streetartnews.net/>
26. Σαραμάγκου, Χ. (2006). «Περί φωτίσεως». Α. Ψυλλιά (Μτφ.). Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.
27. Tomm K. (1998). Interventive Interviewing. Retrieved from <http://www.familytherapy.org/documents/Interventive3.PDF>
28. Vogt, E., Brown, J., and Issacs, D. (2003). The Art of Powerful Questions. Retrieved from <http://www.sparc.bc.ca/the-art-of-powerful-questions>
29. Willke, H. (1996). *Η Εισαγωγή στη Συστημική Θεωρία*. Ν. Λίβος (Μτφ.). Αθήνα: Κριτική.
30. White, M. (2000). Reflecting Teamwork as Definitional Ceremony revisited. Chapter 4 from: White, M. (2000): *Reflections on Narrative Practice: Essays and Interviews*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
31. White, M. (1995). Reflecting Teamwork as Definitional Ceremony Chapter 7 from: White, M. 1995: *Re-Authoring Lives: Interviews and Essays*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.

Ενδεικτικές διαδικτυακές πηγές για πληροφορίες σχετικά με την Κ.Δ.
<https://appreciativeinquiry.case.edu/>
<https://appreciativeinquiry.case.edu/uploads/AI-New%20Thinking%20at%20Work.pdf>
<https://design.umn.edu/about/intranet/documents/AppreciativeInquiry-Asking%20Powerful%20Questions.pdf>

<http://www.centerforappreciativeinquiry.net/more-on-ai/principles-of-appreciative-inquiry/>
<http://positivechange.org/how-we-work/appreciative-inquiry-ai/>
<http://www.imaginechicago.org/inquiry.html>